

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ.

XIV. ÉVFOLYAM.

1899. január.

I. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Szathmáry György emlékezete.¹

Tekintetes Közgyűlés!

Melyen tisztelt Hallgatóság!

Emlékezzünk Szathmáry Györgyről az örökszeretet és hála nevében!
Kettős évfordulóhoz jutottunk; az egyik egy verőfényes napnak gyönyörű hajnalát, a második szomorú lenyugvását juttatja emlékeztünkbe. Mert hiszen rövid két éve ugyan e helyen és napon hangzott el akkori felejthetetlen díszelnökünk, Szathmáry György ajkairól, hogy miért volt «titkos imádója» a székes főváros tanítóságának és alig nyolcz nap választ el ama lesújtó hír évfordulójától, hogy Magyarország népoktatását örökös tagunknak, Szathmáry György miniszteri tanácsosnak, a népoktatás vezérének halálával súlyos veszteség érte... Most, hogy mi, a népoktatásügy munkásai, nevezetes alkalomra összegyülekeztünk, méltó hozzáunk, hogy érezzük annak a nagy szellemnek érintését, a ki mint a «szív embere», a míg élt, «oly dúsan szórá» ránk, tanítókra, «dús élete kincset»... Igen érzem, s azt hiszem, érezzük mindnyajan, hogy Szathmáry György itt van, itt él közöttünk. S hiába zarándoklunk el a kegyelet virágával sírjához, ott az öröklét angvala fogad bennünket, a ki sírjára mutatva szól: «O nincs itt, feltámadott!»

Igen, feltámadott, közöttünk él, meg van írva:

«Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élete kincset, ámbár napja múlt;
Hanem lerázván a mi benne földi
Egy éltető eszmévé finomul.»

Avagy elhihető-e, hogy emlékezetét sírjához lánczolja a földi anyószet addig, míg megkezdett nagy műve befejezve sincs?... Nem! Sőt kérdezzük a költővel:

«Miért haltál meg, hiszen már életedben halhatatlan voltál?!»

Az ő három évtizeden túl terjedő szakadatlan munkássága meggyújtotta az «érdemnek öröklánggal égő tüzét.» S ez a tűz átszállva elménkbe s egész valónkat áthatva, a mi utainkra is világot vet s fény-

¹ Felolvastatott 1899. január hó 6-án a Magyar Tanítók Kaszinója közgyűlésén.

sugarainak irányát követve, a mi utunk is egy nagy és nemes cél felé vezető leszen. Igen, egy nagy és nemes cél felé való szünetlen haladás, tántoríthatatlan küzdés: ez a legszebb tanúság, a melyet mi, az eszmények katonái, tanítók, az ő életéből s küzdelmeiből meríthetünk. Szathmáryra, az eszmék és nagy célok emberére, teljesen ráillenek nagy Kölcseynek szavai: «Mily szép az emberi élet, midőn a mindennapiság köréből kiemelkedik s magát valami nagy, szent és milliókat érdeklő cél után intézi! Mi szép világító csillagként tűnni fel ezrek előtt és szabadon, átmelegült lélekkel választani magának pályát s azt jó és balszerencse közt örökre tiszta és soha nem hidegülő szenvedelemmel futni meg!»

Emlékezzünk tehát Szathmáry Györgyről, hogy a célratörés és a soha ki nem alvó idealismus legyen a mi pályafutásunknak is vezető csillaga!

Szathmáry György fényes pályafutását akarván vázolni, mélyen érzem látó szemem gyengeségét, alkotó elmém erőtlenségét. De az ő szelleméhez magához, a kinek emlékezetét ünnepeljük, fordúlok s Prometheuszként az ő lelkének öröktüzeiből egy paranyt szívembe lopva, indúlok merész utamra s megkísérlem tisztelt hallgatóimat az ő küzdelmes, de dicső győzelmekben gazdag életének utain végig vezetni...

Régi magyar nemesi család ivadéka volt. Hunyadmegyében, Alpesten született 1845. évi április 14-én. Atyját, Karolyt, már három éves korában elveszíti és a széptehetségű gyermeket anyja Ribiszey Zsuzsánna, neveli a jó édes anya örökös gondjaival. Iskolába szülőfalujában, majd Vajda-Hunyadon jár s gimnáziumi tanulmányait a Gyulafehérvári középiskolában kiváló sikerrel végezve, Kolozsvárra megy jogi és politikai tanulmányok végett. Akadémiai tanulmányait 1871-ben a budapesti egyetemen dicséretes eredménnyel fejezte be; később ugyanitt megszerezte a tanári oklevelet is.

Ezek ifjúsága történetének száraz adatai nagy vonásokban, a melyekből még nem tűnnek ki élete pályájának döntő motivumai. Ezeket ott, azon a földön kell keresnünk, Szathmáry szülőföldjén és ifjúkora színhelyén, a hol a dák és római uralomnak romladékain a magyar dicsőség fénye annyiszor fellobog; a hol sok régi híres erdélyi fejedelmi családnak ringott bölcsője, de a hol «az ősök örök dicsőségével szemben ott áll szivettépő szemrehányásképen» negyedszázada a régi magyar községeknek tíz ezeret meghaladó elolahosodott lakóival, a kiknek nemcsak nevük, viseletük magyar, hanem magyarok szokásaik, magyar a papjuk, de nem értik az ezeréves édes anya szavát, nem értik meg az édes testvér magyar beszédét.

A bérczes haza nemzetiségi viszonyainak elszomorító látványai maró fájdalommal nyomódnak be az eszmélni kezdő és mélyen érző ifjú lelkébe. Erdélyben s főleg szülő megyéjében a magyarság pusztulása kétségbeejtően igazolja a hazájáért lángolni kezdő ifju előtt Kisfaludy Sándornak századunk elején írt szavait: «A magyar nemzet ott már csak úgy áll fenn, mint egy hajdan erős, felséges várnak az idővész által napouként fogyton-fogyva dűledező, hulló s végre egészen eltűnő, romladéka»... Ez juthatott eszébe Szathmáry Györgynek, a

gyulafehérvári deáknak, a midőn egyik diáktársával Vajda-Hunyad romjai között ödöngött. Lelke előtt egy dicső multnak, egy bent erős és kifelé hatalmas Magyarország képe zsibongott; magyar nemesek, magyar nép ezrei tolongtak körölte. De kilépve a várfalra, latta az idegen szónak, idegen érzésnek hódoló népek tengerét, a mely immár a magyarságnak meg rommaradványait is kezdi elnyelni, elpusztítani. Ebben a pillanatban Szathmáry életének forduló pontjához jutott. Borongó lelkében az apostoli ihlettség világossága gyúl ki s az átszellemült ifjú térdre hullva, égre emelt kézzel tesz fogadalmat: hogyha Isten erőt és módot fog neki nyújtani, minden gondolatát, minden igyekezetét az «eloláhosodott magyarok visszahódítására fogja fordítani.»... Ifjúi szent fogadalmához hű maradt a férfi, az író, a tanár, a tudós és a kulturpolitikus; mert nagyobb és nagyobb tért hódítva a cselekvésre, minden egyébről lemond, csak hogy ifjúkori fogadalmát teljesíthesse, eszméjének élhessen, a lelkével összeforrt népoktatásügyért tehessen. Igaz, a mi róla megíratott: a nagy Eötvös óta ilyen önfeláldozó, olyan lángoló szeretet nem nyilvánult emberben a haza és a népoktatás ügye iránt, mint Szathmáry Györgyben.

Vagy hasonlíthatnám őt báró Wesselényi Miklóshoz, az árvízi hajóshoz, a ki lenge csónakján kétségbeesett küzdelmet folytat a mindent elnyeléssel fenyegető vész ellen. Ilyen vész borította el hosszú idők folyamán lassan-lassan Erdély némely részeit s ma is védekezünk a mi árvízi hajósunk felrázó kiáltásai, első mentései után a magyarságot elnyelő ár ellen. Ilyen Wesselényink volt nekünk Szathmáry György, a ki az eloláhosodott magyarság visszahódítása érdekében általa megindított nemes mozgalom terén s a magyarnyelvhatár kiterjesztésében a mi örökéletű «*árvízhajósunk*» marad. Senki sem tanulmányozta mélyebben nemzetünk e kétségbeesett veszedelmét, mint nemzeti-séggel leginkább elborított vidékünk szülöttje; legerősebben is érzi a határozott nemzeti érdekeket és nem is volt sok fia nemzetünknek, kiben a nemzeti érzés erősebb lett volna, mint épen nála vala.

Nekülözések között teltek tanuló évei, mert a tanulás mellett másokat tanítva gondoskodott önfentartásáról. Majd tollal kezében Jókai Mór vezérlete alatt a hírlapírás terén kezdte meg nyilvános pályáját; előbb a «Hon», majd a «Nemzet» című lap főmunkatársa s gazdag nyelvismereteinél és széles látókörénél fogva a külföldi rovat vezetője lesz. Számos kötetet tennének ezerekre menő cikkei, melyek az említettekén kívül a «Vasárnapi Ujság», a «Fővárosi Lapok», a «Magyarország és a Nagyvilág», a «Szegedi Híradó», a «Kolozsvári Kelet», a «Magyar Polgár» és a «Magyar Tanítóképző»-ben láttak napvilágot és ezek mellett szerkeszti az «Igazmondó» című néplapot. Nem volt társadalmi és állami életünknek olyan kérdése, a melyhez mindig alapos tanulmányra való tudással ne szólott volna és a mikor nemzetének nemcsak a közművelődés, hanem a közgazdaság terén való elmaradottságban is segíteni óhajtana, közgazdasági tanulmányoknak szenteli minden szabad idejét s széleslátó köréről tanúskodó terjedelmes munkálata a «Budapesti Szemle» hasábjain tűnik fel. Minden hírlapi cikk nemcsak becses tanulmány, hanem nemes kifakadása s nemzetét felrázó szózata volt hazafiai lelkének. A hírlapírás mellett tudományos munkáját meg-

szakítás nélkül folytatja. Két kötetre terjedő «Tanulmányait» a «Keleti kérdés» s «Amerikai verseny és a mezőgazdaság» két kiadást ért műve követik, majd lefordítja az Akadémia részére Sorel Albertnek «Európa és a francia forradalom» című nagybecsű művét; Hüppének «A lengyel alkotmány történelmé»-ről és Portálishnak «Az egyesült államok, az önkormányzat és a Caesarismus» című tanulságos munkáját. Majd megtanulja a spanyol nyelvet, hogy a hazájáért és nemzetéért ép oly szeretettel lángoló Castellar Emilnek, a kivel gyakran levelet váltott, «szónoki beszédeit», «A római műveltség és a classicus művészet Olaszországban» című műveit eredetiből lefordíthassa.

Ilyen munkásság erkölcsi elismerése nemsoká késhetett és 1896-ban az Akadémia tagjai közé sorozza a nagyérdemű és nagyműveltségű tudós férfit. Akadémiai székfoglalója «*A magyar faj kulturmissziója Keleten*» lett volna, de e tanulmánya, fájdalom, csak töredék maradt.

Megyéje és annak székhelye a kiváló önzetlen honfiu érdemeit már 1881-ben méltányolta s a közkedveltségű író és tanárt — megelőzőleg ugyanis a székesfőváros egyik községi középiskolájában tanári állást foglalt el — a dévai választókerület képviselőjévé választotta s mint ilyen jelenik meg az országban. Szathmáry György nem pusztá dicsvágyat, hanem lángoló eszméket és izzó lelkesedést vitt a parlamentbe, a hol mint a nemzeti közművelődés apostola lett ismeretessé. Szívós kitartással és vaskövetkezetességgel terjesztette eszméit a törvényhozók között a magánérinkezés közben és nyilvános fellépéseivel; kilencz évi parlamenti szereplése alatt nem volt egyetlen felszólalása, a mely nem a magyar nyelv és műveltség terjesztése érdekében esett volna meg.

Erre a kilencz esztendőre esik Szathmárynak legszélesebb körű, legélénkebb és sikerekben leggazdagabb tevékenysége feltett szándékai mellett. Lankadatlan buzgalmának hangos hirdetője Hunyadmegye majdnem minden közintézménye, a piskii óvódától a dévai főreáliskola internátussal történt kibővítéséig, melynek céljaira, részben már a «Hunyadi Album» szerkesztésével 15000 frtot gyűjtött össze; az általa teremtetett jótékonsági alapok élvezőinek száma ma meghaladja az ezeret. De a mi lelkét végtelen örömmel tölthet el, lelkes agitációjával az «Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület» életrehívásához is nagy mértékben hozzájárult. Az ő közbenjárására szervezik Hunyadmegyében az állami iskolákat. Ezen munkássága közben megyéje számos falujában, de különösen Kis-Barcsa községben jelenik meg gyakran s habár ő a róm. kath. egyház híve, az elolahosodott népet visszatéríti ősi hitére, a református vallásra; buzgó apostolmunkáját azzal koronázza, hogy erejét majdnem meghaladóan sajátjából is áldozatot hozva, templomot építtet, melyet harangokkal és teljes berendezéssel ad át a megtérített nyájnak.

A népek millióinak érzelmeit lekötni a magyar nemzet számára a magyar nyelv és műveltség elterjesztése által: ez volt az az ideál, a mely Szathmáry lelkét egyfelől lebilincselve, másfelől gondolatait s akaratát állandóan mozgalomban tartotta. S ez az ideál volt az, a mely őt ellenállhatatlan erővel a népnevelés mezejére terelte, a mely elhatározás

annyival inkább könnyen fogamzott meg lelkében, mert Szathmáry Györgyben a fajszeretet kultuszán kívül benn lakott a népmilliókért lángoló szeretet is. E benső motívumok játszottak közbe, hogy az egységes célért küzdő, de a sokféle mezőn serénykedő hirlapíró és országgyűlési képviselő végre egészen a népnevelés szolgálatába szegődött. A képviselőházban előadója lett a közoktatásügyi bizottságnak s mint ilyen, jelentéseinek súlypontját a népoktatásra vetette. Sok része van abban, hogy a 80-as évek végén az elhanyagolt állami népiskolák felé fordult a figyelem; hogy a tanítójelöltek szolgálati viszonyait rendezték, az állami felügyeletet behatóbban érvényesítették, hogy a tanítóképző-tanárok anyagi helyzetét megjavították. Az 1890-iki IV. egyetemes tanítógyűlésen Szathmáry György, mint már a népnevelésnek fölkent bajnoka tűnik fel. Ez az oka annak, hogy 1890. őszén, a mikor Gönczy Pál nyugalomba vonult, gondolni sem lehetett másra, mint hogy az ő helyét a közoktatásügyi minisztériumban Szathmáry György töltsse be. Szathmáry György, mint a kit nem a hivatali előléptetés lajtorjája, hanem saját működése kent föl a népoktatásügy vezéri állásába, miniszteri hivatalába is belevitte lángoló lelkesedését, a magyar nemzetért izzó szenvedelmét. Szathmáryban nem csalódtak azok, a kik tőle a magas polczon sokat vártak. Az a néhány év, a melyet ő a minisztériumban töltött, igaz, hogy teljesen aláásta egészségét, de epochális korszaka is lett népvelésüknek. Ez időre esik a kisdedővő törvénynek megteremtése, a tanítói nyugdíjnak új méltányos törvényben való rendezése s a politikai és kulturális kihatásánál fogva kiszámíthatatlan fontosságú tanítói fizetést rendező törvénynek meghozatala s az állami népoktatásügy mai fellendülésének előkészítése. Szathmáry Györgyöt a kultuszminisztériumban végzett emberfeletti munka, az eszméiért remegő lázas izgatottság rövid időn teljesen megtörte. Évenként nem egy, hanem tíz évvel láttuk őt öregedni. Hét év alatt megemésztette őt a munka és saját lángja. Szathmáry 1898. január 13-án halt meg. Meghalt: de az a láng, a mely őt elemésztette, örök életű marad, ott él az minden magyar iskola oltárán. Kedves kartársaim! Legyünk annak munkásai, hogy e vestatűz időkről-időkre, nemzedékekről-nemzedékekre ott lobogjon a magyar népiskolában s a magyar tanító szívében.

Szathmáry György a magyar népoktatás ügyében vallott elveit értekezéseinek egy gyűjteményében, a *«Nemzeti állam és népoktatás»* című örökbecsű művében foglalja össze. Ebben a műben megtaláljuk a magyar népoktatásnak minden időkre érvényes tíz parancsolatot. E művet olvasva, azt a tanúságot merítjük, hogy Szathmárynak fő érdeme abban áll, hogy a magyar népoktatás politikai négy célját és fontosságát annyira kidomborította, mint előtte még senki. Szerinte a magyar nemzeti politikának legfontosabb feladata első sorban visszahódítani az elvesztett magyarságot s azután meghódítani a magyarság számára az egész országot. Az ő szemei előtt állandóan az *egységes magyar nemzet* lebegett s ezt az érzelemben, gondolkozásban és nyelvben *egy* magyar nemzetet az *egységes nemzeti népoktatás* által akarta felépíteni. Minden erővel oda törekedett hát, hogy a népoktatást a legfontosabb politikai tényezők sorába emelje. A népoktatás politikai fontosságát egyik parla-

menti beszédében a következőleg indokolja: «A nemzet sorsa, a mennyiben tőlünk függ, a népoktatás terén dül el s azért az igazán nemzeti feladatok a népoktatás terén várnak megoldásra; mert míg a művelt és magasabb társadalmi osztályok régiójában erős és hatalmas a magyar faj, a népmilliók körében gyöngé és erőtlenség s ha a magasabb műveltségi fokokon állása megostromolható is, a népmilliók körében pozíciója aláaknáozható és veszedelmes... Óhajtható, hogy ennek tudata hassa át a társadalom minden rétegét». Ezen kiinduló pontul szolgáló alaptételének szükségszerű következményeit le is vonja a népoktatásra nézve s ezt, a népoktatást jelöli meg, mint az egységes magyar nemzet megalkotásának főtenyezőjét. Erről azután nézeteit több helyen, de különösen az 1890-ben tartott IV. egyetemes tanítógyűlésen fejti ki. Ott mondja el «politikai hitvallásának» következő örök törvényeit: «Nemzeti államot csak nemzeti népoktatás mellett fogtok teremthetni». «Akié az iskola, azé a jövő! Épen azért a magyar nemzet legfontosabb állami érdeke az iskolaügye, a népoktatásügye, mert a mennyit az iskolából bármely tényezőnek átengedünk, annyit engedünk át az országból, vagy legalább is az ország erejéből.» Szerinte: «Minden iskola kedvező viszonyok közé állítva, két érdeknek tehet komoly szolgálatokat: az egyik a didaktikai — kulturális érdek; a másik a nemzeti vagy állami érdek.» Tanügypolitikai működésének egyik hivatott magyarozója, dr. Neményi Imre, e felfogáshoz a következő gondolatokat fűzi:

«E néhány szóban kristálytisztan tükröződik Szathmáry felfogása. Láthatjuk belőlük, hogy helyes népoktatási rendszernek csak azt tekintette, mely a mellett, hogy a nép szellemi szükségleteit kielégíti, vallás-erkölcsi életét nemesíti, az iskolát egyszersmind a hazafiúi érzések tűzhelyévé teszi; a hol a nép minden rétegének gyermekei a legmaradandóbb benyomásokat szerzik a nagy nemzeti család hagyományaiból és a hol felébresztetik és híven, gondosan ápoltatik a gyermek fogékony lelkében a nemzet nagy egységéhez való hozzátartozandóságának érzete és tudata, a melynek segítségével azután felfoghatja, megértheti és átérzheti, hogy mik voltak azon nagy és lélekemelő motivumok, a mikért a letűnt nemzedékek imádkoztak, küzdöttek, szenvedtek és véreztek.»

«A nép érzéseiben hatalom gyökerezik.» És ennél fogva, ha a magyar korona területén minden iskola, nemzetiségre-, nyelvre- és felekezetiségre való különbség nélkül, a nép gyermekeinek vérébe nem oltja be azon tanokat, melyeket hangosan hirdet a hazaszeretetnek magasatos evangéliuma, és ha kiolthatatlanul nem plántálja a haza jövő reményének, az ifjúságnak lelkébe azt az érzést, melynél fogva büszke önérzettel vallja magát nemzete tagjának; ha nem teszi az ifjú nemzedék szívét és lelkét fogékonyvá dicső nemzeti múltunk emlékeinek méltányoló megértésére és a haza jelenben való érdekeinek átérzésére és helyes felfogására; ha mind ezeket elérnie nem sikerült: akkor az a népoktatás hasztalan, eredményeiben áldástalan munkát végzett és nem töltötte be nagyrarendelt hivatását.»

Igy gondolkozott és érzett Szathmáry György. O azonban az eszmékért csak apostoloskodhatott, az új korszakot csak megnyithatta; kora sírba húnyta miatt a magyar állami népoktatás korszakalkotó

munkáját megkezdhette, de keresztülvitele az utána következő nemzedékeknek tartatott fenn. Őt is utólérte a próféták tragikus sorsa. A kanaánt a Hóreb hegyről csak megmutathatta nemzetének, de azt oda el nem vezethette.

A kulturpolitikus törekvéseit, nevezetesen az északkeleti és délkeleti felföldek és a nemzetiségi vidékek folyamvölgyeinek állami iskolákkal történt megszállását; a székelység összekötését az alföldi magyarsággal és pedig: Maros-Tordától Szilagy- és Bihar megyéken keresztül, a másik Marosvölgyén át a magyarságot összekötő és a nemzetiségeket szétválasztó *állami iskolák láncolata* által s a magyar nemzet számbeli és faji gyarapodásának előmozdítását a magyarnyelvhatár kiterjesztését s mindezek végcélját, a *népoktatásügy államosságának czélját*: az egész nemzet helyesléssel kísérte, rokonszenvének és elismerésének jeleivel halmozta el, a melyek között ő legtöbbször becsülte, hogy Déva városa díszpolgárának választotta.

Szathmáry György, mint egyén is, erényeinél fogva méltó volt arra a pedestalra, a melyre őt a nemzeti közbecsülés és rokonszenv helyezte. Olyan jellem volt ő, a ki a modern európai műveltséget a régidők puritan egyszerűségével egyesítette. Lelke olyan volt, mint a szénarany, a mely salakot sohasem dob ki. Lelkéből csak nemes gondolat származott; őt tiszta észszel, tiszta szívvel csak *jó* ügy oldala mellett lehetett látni. Ha nyers őszinteséggel szólott is valakihez, szíve mélyén akkor is nemes érzelmek, nemes gondolatok rezegtek. Jó barát volt, a ki csak egészen tudott szeretni. Családját, nagy műveltségű és kiváló magyar női tulajdonokkal ékes nejét és gyermekeit odaadó szeretettel övezte körül. Az ő otthonában, vele és az ő családja körében otthonosan és megnemesbülve érezte magát barát és idegen. A mai társadalmi betegségtől, a kapaszkodás gondolatától, teljesen ment vala. Ezért lelkét mindig őszintén tárta fel, nem mutatott többet, mint a mennyit valójában érzett és gondolt. Nem szerénykedett, de nem is mutatott nagy képeket. Nem kereste az előkelők társaságát, hanem azokkal élt és társalgott, a kiknek lelkében rokon vonásokat fedezett fel, lett légyen az «kegyelmes úr» vagy egyszerű falusi tanító. Különbösen a tanítók iránt különös előszeretettel érzett. Nagyra becsülte bennök nemcsak az egyént, hanem a *hivatást* is. Emberszeretete különösen az elhagyatottak, gyengébbek, gyámoltalanokkal szemben hatartalan volt. Hogy Szathmáry a tanítókért igen sokat tett, nemcsak politikai nézetéből, hanem mélységes emberszeretetéből is származott. Értök nem kimélt semmi fáradságot. Ügyszólván pazarolta rájuk szíve érzelmeit. Értök nem félig, hanem mindig egészen cselekedett. Jellemzi őt a pénzügyminiszter egy mondása: «Szathmárynak a tanítókért ejtett minden könyecsepe a magyar államnak százezrébe kerül.»

De jellemének legerősebb vonása volt mégis a *hazaszeretet*. Ez az érzés, a mely ott izzott lelké mélyén jártában és keltében, otthonában és hivatalában, tette meghatóvá egyéni megjelenését. Ha nemzetéről, nemzetiségi ügyekről s feladatokról beszélt, szinte megdöbbenett az embert szenvedélyének erejével; akarva nem akarva éreznünk kellett e pillanatban egyénisége magasztosságát. Szépen jellemzi e jellemvonását egyik életrajzírója, dr. Neményi Imre, a következő szavakkal: «Szath-

máry György azok közé tartozott, a kiknek a hazafiság mély és határtalan érzése varázserővel kötötte le egész valóját; a ki nem ismert magasabb czélt, mint nemzetének javát véglegelhetéig tántoríthatlan odaadással munkálni; a kinek tiszta keblében minden érzés összeolvadt a hazának szeretetében; a kinek lelkében a hazának szeretete nem is érzés már többé, hanem — — emésztő, lángoló szenvedély. E szenvedély erős lánggal lobogott lelkében és egész gondolat- és érzélemvilágát betöltötte és avatta fel élete pályáján egyik «nemzeti hősünné!»

«Szívének csak egy bálvány: a haza; lelke csak egy hitet ismert: a hazának szeretét; — és a kit ő ebben a hitben elég szilárdnak talált és álíthatatosnak, annál kor, vallás, társadalmi állás és nemzetiség különbözőei elenyésztek szemei előtt; azt testvéreként meleg szeretettel ölelte őszinte kebelére.»

Magyarország népoktatásügye történetének lapjain is megfogjuk találni élettrajzát, a kinek emlékeztetése e néhány perczet lelkünk egész odaadásával szívünk egész szeretetével áldozók, — s nemsokára a kegyeletnek külső jele: a kőbe, ércbe, vagy márványba vésett mondasok is emlékeztethetnek fognak korán elköltözött apostolunkra. De legmaradandóbb emlékkel lesz, ha életének tanúságát lelkünkbe vessük, mert: «csak az lelkesíthet, a mi bennünk van, az emelheti lényünket a tökéletesedés magasabb fokára, a mi sajátunk, a mi verunkké vált, a mi táplálja lelkünk vágyait! Oh, hiszen az ő munkásságára is reá illik: «Fénylő nevet örökölni s annak ragyogását a társadalomban a hasznosság terén való működés által fentartani, nemcsak a nagynevű ősök iránti *egyéni*, de egyszersmind és általában a *haza* iránti szent kötelesség s a ki e kötelességeket híven teljesíti, érdemeket vivott ki maga irányában . . . De fényes név nélkül születni és e nevet egy becsületes, munkás, hosszú életen keresztül, mint az ekének vasát, a társadalomnak, a hazának javát előmozdító erős és sok munka által fényessé tenni. ez már dicsőség, oly dicsőség, melynek sugarai hasonlóak az éltető napnak sugaraihoz; nemcsak fényesek, de egyszersmind melegnek is, éltető is s valamint a napsugarai életre ébresztik a fák rügyeit, hogy azokból gyümölcs fejlődjék, ép úgy fakasztják ezek föl az emberi szív ama legszebb virágait, melyekből az élet legnemesebb gyümölcsei: a szeretet, a hála, a tisztelet, az elismerés fejlődnek.» (Tóth J.)

Most csatoljuk mi is a kegyeletes hála egy szerény levélkéjét az örökemlékezet koszorújához . . . A közkatonák seregében az élőkért gyújtottuk meg a visszaemlékezés faklyáját, azzal a fogadalommal, hogy nemzeti népnevelésünk szent apostolának őrizni fogjuk emlékét, élete példájából megtanulván, hogy a munka nemesít, a munka életet ad s minél hasszabb időn át teljesítünk szakadatlan munkát, nem hogy gyengülnénk, hanem erősödünk és a meghalásból is újra feltámadunk! . . . Meghalt, hogy Ő is örökéletet éljen! a legnemesebb ember, a lánglelkű hazafi, az önfeláldozásig munkásélet örökreszép példáját hagyva maga után: büszke öntudattal valhatta önmagának, hogy szíve legbensőbb és legmélyebb érzelmeivel, szelleme legfényesebb adományaival valóstotta mindazt, a mit mindenekfelett első kötelességének ismert: szolgálni hazájának és nemzetének.

Áldjuk a Gondviselést, hogy Szathmáry György élt s a mienk s a népoktatás ügyé volt s bármilyen gyászos volt is halála, vigasztaljon az a tudat, hogy szelleme tovább munkál, mert:

«Valamint a végtelen térben elhintett égi testek fénye a mérhetetlen távolból megtalálja a mi kis bolygónkat: úgy az ő szeretete, mely halhatatlan lelkével egybeolvadt, eljut azokhoz, kikhez úgy ragaszkodott: hazájához és nemzetéhez.» (Szilágyi Dezső).

Nem a véletlen, hanem előelrendelése az igazságot szolgáló Gondviselésnek, hogy a temetőben azzal szemben pihenjen ő, a kit lázas tevékenységével, nagy szívével és lángoló hazaszeretetével annyira megközelített; — életének határköve, mely a legnagyobb magyar sírjával szemben fog állani — a legszentebb, a *békés harcz* lánglelkű bajnoknak halhatatlanságát fogja hirdetni. Örökre áldott, — áldott legyen emlékezetel

Bardócz Pál.